

Türi vallas Kädva ja Sonni külade tuulepargi detailplaneeringu lähteseisukohtade ja keskkonnamõju strateegilise hindamise programm.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
1. Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet, 27.06.2024 nr 16-6/23-05469-003	
TTJA on tutvunud tuulepargi detailplaneeringu lähteseisukohtade ja keskkonnamõju strateegilise hindamise programmiga ning ettepanekud ja märkused puuduvad.	Teadmiseks võetud
2. Põllumajandus- ja Toiduamet, 02.07.2024 reg nr 6.2-2/5062-1	
„Türi valla kohaliku omavalitsuse detailplaneeringu lähteseisukohtade ja keskkonnamõju strateegilise hindamise programm“-s on PTA arvates maaparandussüsteeme puudutavat osa üldsõnaliselt käsitletud. Kaardimaterjalidest ei selgu maaparandussüsteemide paiknemine ja kattuvus detailplaneeringu ala ning potentsiaalsete tuulikute ning nendega seotud taristu ehituse alaga. Alapeatükis 2.3 pinnavesi on toodud, et tuulepargi arendusala läbib põhja-lõuna suunas Kädva oja (VEE1129600). Idas ala piirneb Tihulaane ojaga (VEE1129700) ja edelas Jooksu ojaga (VEE1129900). Kädva oja ja Tihulaane oja suubuvad Kärü jõkke (VEE1129000). Kalda ehituskeeluvööndi ulatuse puhul tuleb arvestada looduskaitseaduse erisustega. Eeltoodud puudub info, et Kädva oja (MPS kood ja ehitise kood 6112960020000001) ja Jooksu oja (MPS kood ja ehitise kood 6112990020000001) on riigi poolt korrashoitavate ühiseesvooludega, mille kaitsevöönd ulatub eesvoolu mõlemal kaldal kuni 15 meetri kaugusele. Tihulaane oja on maaparandussüsteemi Härgaru talu1 eesvool (valgala alla 10 km²), mille kaitsevöönd ulatub eesvoolu mõlemal kaldal kuni 12 meetri kaugusele Detailplaneeringu ala jääb pea terves ulatuses erinevate maaparandusehitiste reguleeriva võrgu aladele ehk kuivendusalaadele: Laane-Asunduse1 (maaparandussüsteemi kood ja ehitise kood, edaspidi MPS kood ja ehitise kood 6112960020080001); Kalmeti1 (MPS kood ja ehitise kood 6112960020090001); Kalmeti2 (MPS kood ja ehitise kood 6112960020100001); Vareti talu1 (MPS kood ja ehitise kood 6112960020100002); Tihnulaane1 (TTP-351) (MPS kood ja ehitise kood 6112960020070001); Tihnulaane2 (TTP-351) (MPS kood ja ehitise kood 6112960020130002); Kädva1(MPS kood ja ehitise kood 6112960020060001); Kädva2 (MPS kood ja ehitise kood 6112960020050001); Sitika9 (MPS kood ja ehitise kood 6112960020040001); Sitika6 (MPS kood ja ehitise kood 6112960020030001). Eeltoodud loetelust puuduvad Härgaru talu1 (MPS kood ja ehitise kood 6112960020130001) ja Sitika7 (MPS kood ja ehitise kood 6112960020130001). Lisaks (RMK hallatav) maaparandussüsteemi teenindav Tihnulaane tee (maaparandussüsteemi kood/ehitise kood 6112960020130/101).	Maaparandussüsteemide kirjeldust täiendatakse vastavalt märkusele
Alapeatükis 3.4.2 mõju pinna- ja põhjaveele Detailplaneeringu ala on enamuses kaetud maaparandussüsteemi alaga. Kuivendatud maa-aladele ehitamisel on oluline tagada maaparandussüsteemide jätkusuutlik funktsioneerimine vältimaks üleujutuste teket. Teemat käsitletakse KSH aruandes eksperthinnangu vormis.	MATER-i alusel maaparanduse projekteerimise või ekspertiisi valdkonnas tegutsemise õigusega ettevõtja kaasamine otsustatakse

Türi vallas Kädva ja Sonni külade tuulepargi detailplaneeringu lähteseisukohtade ja keskkonnamõju strateegilise hindamise programm.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
2. Sõna „tunnus“ asemel palume kasutada „MPS kood ja ehitise kood“.	Sõnastus parandati
3. Täiendada seletuskirja alapeatükis 2.3 toodud maaparandussüsteemi eesvoolude loetelu, mis puudutab Kädva oja (MPS kood ja ehitise kood 6112960020000001) ja Jooksu oja (MPS kood ja ehitise kood 6112990020000001) on riigi poolt korrashoitavate ühiseesvooludega (valgala üle 10 km ²), mille kaitsevöönd ulatub eesvoolu mõlemal kaldal kuni 15 meetri kaugusele. Tihulaane oja on maaparandussüsteemi eesvool (valgala alla 10 km ²), mille kaitsevöönd ulatub eesvoolu mõlemal kaldal kuni 12 meetri kaugusele.	Ptk 2.3. täiendati vastavalt märkusele ja lisati joonis maaparandussüsteemide ja veekogude paiknemise osas planeeringualal
4. Täiendada seletuskirja alapeatükis 2.3 maaparandussüsteemi maa-aladega seotud loetelu Härgaru talu1 (MPS kood ja ehitise kood 6112960020130001) ja Sitika7 (MPS kood ja ehitise kood 6112960020130001). Lisada asjakohane kaardimaterjal ja info, kus nähtub maaparandussüsteemi või selle rajatise paiknemine ja seotus detailplaneeringu alaga, sealhulgas potentsiaalsete tuulikute ning nendega seotud taristu ehituse alaga. Detailplaneeringu seletuskirjas tuleb kajastada informatsioon planeeringuala paiknemise kohta maaparandussüsteemi maa-alal. Planeeringu koostamisel arvestada maaparandussüsteemi eesvoolukraavide kaitsevööndist tulenevate piirangutega.	Ptk 2.3. täiendati vastavalt märkusele ja lisati joonis maaparandussüsteemide ja veekogude paiknemise osas planeeringualal
5. Detailplaneeringu geodeetiline alusplaan kooskõlastada Põllumajandus- ja Toiduametiga. Planeeringu aluseks olevale geodeetilisele alusplaanile kanda olemasoleva maaparandussüsteemi detailid. Hoonestusala ja ehitusõiguse määramisel, teede ja tehnovõrkude planeerimisel arvestada maaparandussüsteemidega.	Esialgse tööplaani kohaselt ei koostata detailplaneeringule geodeetilist alusplaani. Planeerimisel kasutatakse lidari andmestikku ja muud digiteeritud materjali
6. Tagada maaparandussüsteemide Laane-Asunduse1 (maaparandussüsteemi kood ja ehitise kood, edaspidi MPS kood ja ehitise kood 6112960020080001); Kalmeti1 (MPS kood ja ehitise kood 6112960020090001); Kalmeti2 (MPS kood ja ehitise kood 6112960020100001); Vareti talu1 (MPS kood ja ehitise kood 6112960020100002); Tihnulaane1 (TTP-351) (MPS kood ja ehitise kood 6112960020070001); Tihnulaane2 (TTP-351) (MPS kood ja ehitise kood 6112960020130002); Kädva1(MPS kood ja ehitise kood 6112960020060001); Kädva2 (MPS kood ja ehitise kood 6112960020050001); Sitika9 (MPS kood ja ehitise kood 6112960020040001); Sitika6 (MPS kood ja ehitise kood 6112960020030001). Härgaru talu1 (MPS kood ja ehitise kood 6112960020130001) ja Sitika7 (MPS kood ja ehitise kood 6112960020130001), riigi poolt korrashoitava ühiseesvoolu Kädva oja (MPS kood ja ehitise kood 6112960020000001) ja Jooksu oja (MPS kood ja ehitise kood 6112990020000001) toimimine ning arvestada maaparandussüsteemi teeindava Tihnulaane tee (maaparandussüsteemi kood/ehitise kood 6112960020130/101), vajadusel määrata nendest tulenevad kitsendused.	Arvestatakse planeeringu koostamisel

Türi vallas Kädva ja Sonni külade tuulepargi detailplaneeringu lähteseisukohtade ja keskkonnamõju strateegilise hindamise programm.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
7. Maaparandussüsteemide jätkuva nõuetekohase toimimise tagamiseks ning maaparandussüsteemide rekonstrueerimise vajaduse väljaselgitamiseks vajaliku eksperthinnangu koostamisse on soovitatav kaasata MATER (maaparanduse alal tegutsevate ettevõtjate registrisse kantud) ettevõtja, kes on esitanud majandustegevusteate maaparanduse projekteerimise või maaparandusekspertiisi alal tegutsemise kohta.	Detailplaneeringuga ei koostata ehitusprojekti. Tulenevalt planeeritava ehitise rajamise vajalikkusest ning maaparandusehitise iseloomust otsustatakse töö käigus, kas on vajalik MATER ettevõtja kaasamine või mitte
8. Detailplaneeringus tuleb anda maaparandussüsteemi terviklikku toimimist tagavad meetmed. Maaparandussüsteemi rekonstrueerimisel tuleb anda terviklikud lahendused selliselt, et on tagatud planeeringu alal ja naaberkinnisasjadele jääva maaparandussüsteemi osa nõuetekohane toimimine. Maaparandusseaduse § 50 lõikest 5 ja § 36 lõikest 2 tulenevalt tuleb maaparandussüsteemi rekonstrueerimise lahenduse väljatöötamiseks kaasata ja maaparandussüsteemi rekonstrueerimistööd peab tegema MATER (maaparanduse alal tegutsevate ettevõtjate registrisse kantud) vastava ala (uurimine, projekteerimine, ehitamine, omanikujärelevalve) spetsialist.	Arvestatakse planeeringu koostamisel
9. Detailplaneeringuga alal võimaliku maaparandussüsteemi rekonstrueerimine peab toimuma vastavalt maaparandusseadusele ja rekonstrueerimise vajadus peab olema kajastatud planeeringus. Teha koostööd Põllumajandus- ja Toidumajandusega. Maaparandussüsteemi nõuetekohaseks rekonstrueerimiseks vajalike taotluste ja dokumentide esitamisel tuleb juhinduda maaparandusseadusega kehtestatud nõuetest.	Arvestatakse planeeringu koostamisel
3. Transpordiamet, 10.07.2024 nr 7.2-1/24/11201-2	
Esitasite meile Kädva ja Sonni külade tuulepargi detailplaneeringu lähteseisukohad ja keskkonnamõju strateegilise hindamise programmi ettepanekute esitamiseks. Palume arvestada meie 08.05.2023 kirjaga nr 7.2-1/23/8281-2 väljastatud seisukohtadega. Nõustume KSH programmiga (versioon 07.06.2024) ning ettepanekuid lisada ei ole.	Teadmiseks võetud, viidatud seisukohtadega arvestatakse ja vahepeal muutunud ja tee projekteerimise normides sätestatud tuuliku kauguse osas
4. Terviseamet, 10.07.2024 nr 9.3-1/24/6691-2	
Terviseameti lääne regionaalosakond on tutvunud Türi vallas Kädva ja Sonni külade tuulepargi detailplaneeringu lähteseisukohtade ja KSH programmiga ning märgib järgmist: Mõju inimeste tervisele võib avalduda olulise mõjuna, mistõttu tuleb tuulikute lõpliku arvu ja paigutuse fikseerimisel, samuti kindla tuulikutüübi väljavalimisel (vastavalt ka kavandatavate tuulikute mõõtmete selginemisel) täpsemalt hinnata müra, madalsagedusliku heli ning varjutuse teket ja levikut.	KSH programm näeb ette müra, madalsagedusliku müra ja varjutuse leviku hindamist. KSH programmi täiendamise vajadus puudub
Lisaks tuulikute tekitavale mürale tuleb arvesse võtta ka tuulepargiga seotud seadmeid, näiteks alajaamade trafosid ja muid lisaseadmeid, mille müratase peab vastama keskkonnaministri 16.12.2016 määruse nr 71 „Välisõhus leviva müra normtasemed ja mürataseme mõõtmise, määramise ja hindamise meetodid“ nõuetele.	KSH programmi ptk 3.4.5.1. täiendati vastavalt märkusele
5. Muinsuskaitseamet, 10.07.2024 nr 5.1-17.5/1300-1	
Muinsuskaitseamet on tutvunud Türi valda kavandatava Kädva ja Sonni külade tuulikupargi detailplaneeringu lähteseisukohtade ja keskkonnamõju strateegilise hindamise programmiga ning nõustub neis toodud seisukohtadega ilma täiendavate ettepanekuteta.	Teadmiseks võetud

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
6. Keskkonnaamet, 25.06.2024 nr 7-1.4/2319	
Keskkonnaamet on Türi vallas Kädva ja Sonni külade tuulepargi detailplaneeringu LS ja KSH programmiga tutvunud ja esitab oma pädevusvaldkonna piires järgmised ettepanekud ning märkused materjalide täiendamiseks ja parandamiseks: 1. LS ja KSH programmi ptk-s 1.5.2 joonisel 2 (lk 10) puuduvad tuulikute vundamendi tüüpide selgitused, millise vundamendiga tegu on. Hetkel on joonise 2 allmärgusena pandud viide inglise keelsele artiklile, kus on sarnane joonis ja pikemad selgitused erinevate vundamendi tüüpide kohta. Parema arusaadavuse huvides kõigile menetluse osapooltele (sh kohalikele elanikele) soovitame joonisele 2 lisada ka eestikeelsed selgitused, millised vundamendi tüübiga parasjagu tegu on.	Joonise juurde lisatakse eestikeelsed selgitused
2. Parema arusaadavuse huvides tuleks LS ja KSH programmi ptk-s 2 „Detailplaneeringuala ja eeldatavalt mõjutatava keskkonna kirjeldus“ välja tuua ka Natura 2000 võrgustikku kuuluvate alade esinemine detailplaneeringu mõjupiirkonnas (nt ptk 2.4 all).	Natura hindamise vormistusele on erinevates Natura hindamise juhendites antud selged soovitusel. Sellest lähtuvalt on ka Natura alade esinemine kajastatud Natura eelhindamise juures. KSH juhtekspert ei pea antud info dubleerimist programmis põhjendatuks
3. LS ja KSH programmi ptk-s 2.6 (lk 20) on märgitud: Tähelepanu vajavateks liikideks antud ala puhul on eeskätt must-toonekurg ja soolinnud. Märgime, et neile lisaks (või isegi esmasena) tuleb nimetada ka Kõnnumaa maastikukaitsealal edukalt pesitsevat kaljukotkast.	Antud lõiku täiendati vastavalt märkusele. Samuti lisati tähelepanu vajava liigina väikekonnakotkas, kelle kaks uut pesa on seniste linnustiku uuringute käigus piirkonnast leitud
4. LS ja KSH programmi ptk-s 3.4.1.1.2 (lk 25) on kirjeldatud linnustiku uuringud. Märgime, et teostatavad linnustiku uuringud peavad andma vastuse, kas Kõnnumaa maastikukaitsealal (Kõnnumaa-Väätsa linnualal) edukalt pesitsev kaljukotkas kasutab toitumisalana ka planeeringualaga külgnevat Kastna raba, eriti selle idaosa, kuhu on esmased tuulikupositsioonid kavandatud. Vajadusel tuleb töötada välja rakendatavad meetmed kaljukotka ohustamise ärahoidmiseks. Siinjuures tuleb märkida, et Türi valla üldplaneering on kehtestatud3 enne, kui valmis uuemat infot pakkuv Eesti Ornitoloogiaühingu ja Kotkaklubi poolt koostatud üle-eestiline maismaalinnustiku analüüs (valmis detsembris 2022). Seega ei saa Natura eelhindamisel lähtuda üksnes Türi valla üldplaneeringu KSH käigus tehtud Natura asjakohasest hindamisest. Eelkõige detailplaneeringu raames läbiviidavate uuringute tulemusest lähtudes tuleb KSH aruandes Natura eelhindamise vajadust uuesti kaaluda, kuna planeeringuala jääb Kõnnumaa-Väätsa linnuala võimalikku mõjutsooni (planeeringuala jääb Kõnnumaa-Väätsa linnualal paikneva kaljukotka pesa nn tsooni 3, sarnane mõttekäik on ka toodud välja LS ja KSH programmi ptk-s 3.4.1.3 (lk 27)).	Kotkaklubilt saadud info alusel on üks Kõnnumaa maastikukaitsealal pesitsevatest kaljukotka isenditest varustatud saatjaga. KSH ekspertgrupis olev linnustiku ekspert on taotlenud antud andmete kasutamise õigust ja kui see saadakse siis analüüsitakse kaljukotka elupaigakasutust saatjaandmete alusel. Lisaks teostatakse planeeringualal punktvaatlusi selgitamaks lindude, sh kaljukotka, võimalikku õhuruumikasutust planeeringualal. Natura eelhindangu järeltõlge täpsustati ja nähakse ette Kõnnumaa-Väätsa linnuala suhtes Natura asjakohase hindamise läbiviimine
5. Märgime, et linnustiku uuring ja selle alusel antav hinnang peab andma seisukoha planeeringuala läheduses paiknevate must-toonekure pesapaikade taasalustamise potentsiaalile.	Arvestatakse linnustiku uuringu läbiviimisel

Türi vallas Kädva ja Sonni külade tuulepargi detailplaneeringu lähteseisukohtade ja keskkonnamõju strateegilise hindamise programm.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
6. Linnustikku uurides on vaja üle vaadata ka PlutoF andmebaas, näiteks on alalt teada suur-konnakotka vaatlus aastast 2019 ning kümneid merikotka vaatlusi alaga lõunapoolt külgnevatest piirkondadest aastast 2018. Neid vaatlusi peaks linnustiku-uuringu aruandes käsitlema ja andma vastuse, kas need on ka täna asjakohased.	Arvestatakse linnustiku uuringu läbiviimisel
7. KAURi uuringute raames on valminud uuring metsaelupaikade kohta. Palume LS ja KSH programmis arvestada selle tulemustega. LS ja KSH programmi ajakava järgi juba välitööd käivad, seetõttu vaja KSH programmis täpsustada, millistes dokumendis väljatoodud uuringutes ja kuidas inventeeritakse must-toonekurge ja soolinde.	Metsaelupaikade uuringu osas täpsustati programmi ptk 3.4.1.1.1. Kasutatakse valminud metsaelupaikade inventuuri andmestikku. Ptk 3.4.1.1.2 linnustiku uuringu metoodikat täpsustati. Soolindude poolset õhuruumi kasutust selgitatakse eeskätt punktvaatluste abil. Must-toonekure osas kasutatakse piirkonna kohta olemasolevaid saatjaga lindude andmestikku. Lisaks antakse hinnang alal paiknevate veekogude sobilikkusele must-toonekure toitumiseks. Must-toonekure pesapaikade asustatuse ja kestlikkuse hinnangutes lähtutakse riikliku seire andmetest
8. LS ja KSH programmi ptk-st 3.4.1.3 ei nähtu, et Natura eelhindamisel oleks kaalutud ka koosmõjusid teiste lähipiirkonnas kavandatavate tuuleparkidega. Teiste kavade või projektide koostoimest tekkida võivad kumulatiivsete mõjude hinnangud on oluline osa Natura eelhindamisest.	Koosmõju võimalused teiste tuulepargi aladega tuuakse Natura eelhindamises välja. Samas märgime, et tuuleparkide asukoha valik ja selle Natura hindamine koos koosmõjude arvestamisega on teostatud kõrgemal strateegilisel tasandil (ÜPde KSH raames)
9. LS ja KSH programmis ei ole täpsemalt käsitletud tuulepargi liitumist. Eelkõige juhul, kui liitumiseks on kavas rajada uusi õhuliine, tuleb hinnata ka nende mõju elustikule. Palume LS ja KSH programmi vastavas osas täiendada.	Senise teadmise alusel soovitakse elektriühendus rajada maakaabliga. Juhul kui planeeringu koostamise käigus tekib elektriõhuliini kaalumise vajadus, siis hinnatakse selle trassikoridori sobivust ja mõjusid
10. Detailplaneeringu alale jäävad vääriselupaigad paiknevad riigimetsas, kus nende säilimine tuleb tagada vastavalt keskkonnaministri 04.01.2007 määrusele nr 2 „Vääriselupaiga klassifikaator, valiku juhend, kaitse korraldamine ning vääriselupaiga kaitseks lepingu sõlmimine ja kasutusõiguse tasu arvutamise täpsustatud alused” (edaspidi määrus nr 2). Määruse nr 2 § 26 ¹ lg 1 sätestab, et avalik-õigusliku isiku omandis olevas metsas korraldab maa omanik või tema volitatud esindaja, riigimetsas riigimetsa majandaja vääriselupaiga kaitset Eesti looduse infosüsteemis (EELIS, Keskkonnaagentuur) esitatud suuniste kohaselt. Sama paragrahvi lg 2 sätestab, et avalik-õigusliku isiku omandis olevas	Teadmiseks võetud

Türi vallas Kädva ja Sonni külade tuulepargi detailplaneeringu lähteseisukohtade ja keskkonnamõju strateegilise hindamise programm.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
metsas ja riigimetsas asuvas EELIS-esse kantud vääriselupaigas on keelatud raie, välja arvatud erandkorras tehtav raie ja kujundusraie Keskkonnaameti nõusolekul. LS ja KSH programmis on kirjeldatud vääriselupaikade olemasolu ja viidatud, et tuulegeneraatori detailsema lahenduse planeerimisel tuleb jälgida, et tuulegeneraatori ja tuulepargiga kaasnev infrastruktuur oleks paigutatud selliselt, et vääriselupaik säiliks. Samuti on viidatud Türi valla üldplaneeringust tulenevale nõudele, et tuulegeneraatori rajamisel tuleb maksimaalselt säilitada kõrghaljastust – raadamine on lubatud üksnes generaatori aluse pinna ulatuses, selle vahetus ümbruses ning juurdepääsuteede ja tehnovõrkude rajamiseks. Tuulikute asukohad võiks võimalusel planeerida nii, et vajalik on võimalikult vähe metsa raadata ja seeläbi metsamaa pindala vähendada.	
7. Päästeamet, 17.07.2024 nr 7.2-3.4/4218-2	
Päästeameti Lääne päästekeskuse ettepanekud on järgmised: 1. Planeeringuga tuleb lahendada päästemeeskonna juurdepääs tuulikutele ja päästetehnikaga manööverdamise võimalus; 2. Planeeringuga tuleb lahendada tuulikuparkide välise kustutusvee tagamise lahendused.	Lähteseisukohtades on: „määrata tulekustutusvee võtukohad ja vajadusel lisada uusi“, samuti „määratakse ühendusteede vajadus ja asukohad “. Lähteseisukohad muutmist ei vaja, töö koostamisel arvestatakse Päästeameti arvamust
8. Kaitseministeerium, 18.07.2024	
Anname teada, et PlanS § 81 kohaselt ei esita Kaitseministeerium DP ja KSH programmide kohta ettepanekuid. Tuuleparkide rajamine nimetatud kinnistutsele ei avalda negatiivset mõju riigikaitsele ehitistele.	Teadmiseks võetud
9. Riigi Kaitseinvesteeringute Keskus, 18.07.2024 nr 4-4/24/2968-3	
Türi Vallavalitsus esitas 01.07.2024 kirja nr 7-1.4/2388 Riigi Kaitseinvesteeringute Keskusele ettepanekute tegemiseks Türi valla Kädva ja Sonni külade tuulepargi detailplaneeringu lähteseisukohad ja keskkonnamõju strateegilise hindamise programmi ja 01.07.2024 kirjaga nr 7-1.4/2390 Türi valla Kõdu, Lauri ja Lungu külade tuulepargi detailplaneeringu lähteseisukohad ja keskkonnamõju strateegilise hindamise programmi. Mõlema detailplaneeringu ja keskkonnamõjude strateegiliste hindamiste eesmärk on rajada üldplaneeringuga ettenähtud perspektiivsele tuuleenergia alale taastuvenergiapark (tuuleenergia ning elektrienergiasalvestid). Planeeringutega muudetakse maakasutuse sihtotstarbeid osaliselt elektrienergia tootmise ja jaotamise ehitise maaks (vajadusel moodustatakse eraldi krundid) ning määratakse ehitusõigused tuulikute ja energiasalvestite rajamiseks. Planeeringutega lahendatakse ka kruntidele juurdepääsud, teealad, tehnovõrkudega varustamine ning heakorra küsimused. Lisaks määratakse kitsendustega alad ja vajadus maa avalikku kasutusse võtmiseks või servituutide seadmiseks. Riigi Kaitseinvesteeringute Keskus on tutvunud mõlema detailplaneeringu lähteseisukohtadega ning keskkonnamõju strateegiliste hindamiste programmidega ning ei esita nende kohta ettepanekuid ega vastuväiteid.	Teadmiseks võetud
10. V.M., 24.07.2024	

Esitatud arvamus	Seisukoht
1.Lähtudes GHG Protocol jt kehtestatud standarditest süsinikujälje arvestamise metoodika kohta, ligikaudselt välja arvutada planeeritava tuulikupargi ehitusega/käitlemisega tekitatav süsinikujalg. Näitajana kindlasti välja tuua “tinglik tasuvusaeg” (kui kaua peab planeeritav tuulikupark tootma rohelist elektrit, et kompenseerida tema rajamisega/käitlemisega tekitatava süsinikujälje). Lisada võrdlusena olemasolevad arvutused erinevate tehniliste lahendustega meretuuleparkide süsinikujälje kohta. Põhjendus: Euroopa Komisjon on 19.11.2020.a. avaldanud dokumendi “An EU Strategy to harness the potential of offshore renewable energy for a climate neutral future”, mille punktis 5. Järeldused (lk 26), sisaldub muuhulgas: - This Strategy sets out the scaling up of offshore renewable energy and its use as an EU priority. - Making a success of offshore renewable energy can yield great benefits for Europe, it can ensure the EU delivers a sustainable energy transition, and bring the Member States on a realistic path to zero pollution and climate neutrality by 2050. - The Commission invites the EU institutions and all stakeholders to discuss the policy action proposed in this strategy and to join forces in taking this action forward without delay. Dokumendis on konkreetselt antud EL liikmesriikidele suunised prioriteetselt, omavahelises tihedas koostöös, arendada avamere tuulikuparke, et saavutada sellega EL seatud kliimaeesmärgid. Maismaa tuulikuparkide rajamisel tekib arvestatav „süsinikujalg” ning uute suuniste valguses ei tohiks neid rajada roheline võrgustiku aladele ja väärtuslikele maastikele. Kõne alla tuleksid maismaal vaid alad, kus loodus on juba inimtegevuse poolt oluliselt kahjustatud. Sama seisukohta väljendab ka MKM „Tuuleenergeetika kavandamine kohalikes omavalitsustes” 01.06.2021.a nr 17-7/2021/3487-1 Nii rahvusvaheline praktika kui ka Eesti 2030+ üleriigiline planeering soovivad taastuvenergia elektri jaamade rajamiseks kasutada alasid, mis on juba kas põllumajanduse, tööstuse või energiatootmise tõttu kasutuses olnud ning kus on olemas hea elektri- ja teedetaristu.	Ettepanekuga arvestatakse KSH aruande koostamisel. KSH programmi täiendamise vajadus puudub. Teemavaldkond on mõju hindamise valdkonnana välja toodud KSH programmi ptk 3.4.9. ja ligikaudne tuulepargi rajamise/käitamise süsiniku jalajalg arvutatakse KSH aruande koosseisus
2. Vajalik on kõigepealt välitööde käigus selgitada välja T8 rohekoridori terviklik tegelik seisund, ka osaliselt DP alast välja jäävas osas. Juhul, kui välitööde abil läbiviidav uuring tuvastab mingeid keskkonnamõjude rikkumisi, teavitada sellest koheselt Keskkonnametist ning teha KKA-le ettepanek menetluse algatamiseks. Peale T8 rohekoridori tegeliku seisundi väljaselgitamist määrata KSH vajalike edasiste uuringute maht kavandavate tuugenite ehituse, kommunikatsioonide, teeninduse, tuugeneid ühendavate teede ehituse kohta. Lisada täiendavaid nõudeid võimalike avariitööde jaoks ning ette näha ka tuugenite likvideerimise protseduuri koos sellega kaasnevate vajalike lisanõuetega. Põhjendus:	Selgitame, et antud tuulepargi detailplaneeringu KSH käigus ei piirdata rohevõrgustiku mõju hindamiseks kaardianalüüsiga. KSH käigus (alusuuringuna) viiakse planeeringualal, mis suuresti kattub üldplaneeringu kohase rohekoridori alaga, läbi välitöödel põhinev rohevõrgustiku uuring, mille käigus: - Viiakse läbi ulukiuuring teostades alal määratud transektidel pabulaloendus ning

Esitatud arvamus	Seisukoht
Türi valla üldplaneeringu koostamisel on algselt tuulikuparkide kaugusepiirangute määramisel lähtutud MKM 13.03.2019 kiri nr 17-7/2019/2142 numbriest. Samas, MKM juhend-pöördumises KOV-de poole “Tuuleenergeetika arendusalade kavandamine üldplaneeringutes”, on ka lisatud Juhime tähelepanu, et olenemata valitavast metoodikast, on vajalik omavalitsusel metoodika üle vaadata ning oma vajadustele ja väärtustele vastavaks kohandada. Tuuleenergeetika arendamiseks alade valikul tuleb lisaks riigikaitselestele piirangutele arvestada ka teiste piirangute ja väärtustega. Näiteks rohevõrgustik peab jääma toimima, loodus- ja muinsuskaitsele väärtused ning vaated väärtuslikel maastikel peavad säilima, sh Naturale ebasoodne mõju peab olema välditud, väärtuslikud põllumajandusmaad sihtotstarbeliselt kasutatavad jne. (https://planeerimine.ee/static/sites/2/tuuleenergeetika-arendusalade-kavandamine-uldplaneeringutes-lisa-3.pdf) DP 1.5.1. Tuulikud ja nende paigutus. Joonis 1 järgi lõigatakse-likvideeritakse valdavas osas ära hierarhias „Maakonna suur rohekoridor“, indeksiga T8 (Türi valla üldplaneering p 4.9 tabel 6). ÜP p 4.9. määrab muuhulgas: Rohevõrgustiku toimimist tagavad tingimused ja kitsendused: Üldine: 1) säilitada maastikuline ja bioloogiline mitmekesisus – metsakooslused, poollooduslikud niidud ja neid ühendavad koridorid. Oluline on maastikulist mitmekesisust suurendavate põlluservade, kraavide, tee- ja metsaservade ning väikesepinnaliste biotoopide (kivikuhjad ja puittaimestiku ribad põldude vahel) säilimine; Arendustegevus ja ehitamine: 1) katastriüksusel ei tohi looduslike ja poollooduslike alade osakaal langeda alla 80%; -looduslike ja poollooduslike alade hulka arvestatakse ka haritavad maad; 2) ala väärtuste hindamiseks ja rohevõrgustiku funktsionaalse toimimise tagamise kindlustamiseks tuleb ehitus- ja arendustegevuse planeerimisel igakordselt (v.a üksikelamu kavandamisel ja olemasolevale õuealale ehitiste püstitamisel ning kaevandamise kavandamisel) koostada uuring (võib olla ka eksperthinnang või -arvamus). Selgitatakse välja kavandatava tegevuse rajamis-, käitamis- ja likvideerimisaegne mõju nii rohevõrgustiku sidususele kui ka toimivusele. T8 rohekoridori alal on viimastel aastatel tehtud suures ulatuses lageraieid, mistõttu Maa-ameti kaardid on ebatäpsed ning ei peegelda tegelikku olukorda. Aerofotod DP alast pärinevad arvatavasti hiljemalt 2023.aasta kevadest ning ka nendel ei ole tuvastatavad viimased piirkonnas toimunud suured muutused. Lisaks on RMK rajanud Sitika talust põhja poole, metsaga kaetud alale, ulatusliku teedevõrgustiku, kraavitanud rajatud kruusakattega teed üle 2m sügavuste kuivenduskraavidega. Sellega on juba osaliselt rikutud rohekoridori toimivuse põhimõtteid.	rajakaamerauuring. Uuringu eesmärk on hinnata ulukite esindatust, sh planeeringuala olulisust toitumis- ja sigimisaladena. - Viiakse läbi kahepaiksete elupaikade kaardistuse välitööd, mille käigus hinnatakse kuivenduskraavide ja väikeveekogude seisukorda ja kudupallide esinemisel registreeritakse jätkusuutlikumad elupaigad, kus kullelised on võimelised arenema täiskasvanuks. KSH käigus hinnatakse tuulepargi rajamise mõju rohevõrgustikule lähtudes ulukiuuringu tulemustest ning arvestades üldplaneeringu tingimusi rohevõrgustiku osas. Selgitame, et kuna tegu on üldplaneeringu kohase detailplaneeringuga, siis kuuluvad kehtivad tingimused, sh rohevõrgustiku tingimused, detailplaneeringu koostamisel arvestamisele. KSH programmi ptk 3.4.4. rohevõrgustiku uuringu metoodikat täiendatakse, et oleks selgemalt arusaadav rohevõrgustiku uuringu välitööde maht
3. Lisada KSH programmi uuring, selgitamaks tuugenite tekitatava tuulekiiruse muutuste mõju taimestikule ja veerežiimile erinevate tuugenite kõrguse ning pöörlemissageduse korral. Selleks kasutada olemasolevaid uuringuid	Ettepanekut arvestatakse osaliselt. KSH programmi ptk 3.4.9. täiendatakse ja lisatakse

Esitatud arvamus	Seisukoht
maailmas ning kaasata kohalikud teadlased. Viia läbi arvutuslikud modelleerimised erinevate ilmaolude korral tuugenite konkreetsetest planeeritavatest asukohtadest ning kõrgustest lähtuvalt (võrreldav müra modelleerimisega erinevates asukohapunktides). Põhjendus: Euroopa Kohus on asjas C-127/02: Waddenzee selgitanud, et Natura-ala puhul ei ole hindamiskohustuse eelduseks mitte üksnes veendumus, et kava või projekt avaldab kõnealusele alale olulist mõju, vaid ka ainult võimalus või risk, et kava või projektiga selline mõju kaasneb. Ettevaatusprintsipi arvestades on selline võimalus või risk olemas, kui objektiivsete asjaolude alusel ei saa välistada, et kava või projekt avaldab asjaomasele alale olulist mõju. Seega tuleb hindamine läbi viia alati, kui objektiivse teabe põhjal pole välistatud, et kavandataval tegevusel on eraldi või koos muude kavade või projektidega Natura alale oluline mõju. Iga kava või projekti, mis võib kahjustada Natura ala kaitse-eesmärki, tuleb pidada alale olulist mõju omavaks (otsuse p-d 43-49; vt ka Riigikohtu halduskolleegiumi määrus asjas nr 3-3-1-56-12, p 14, ja seal viidatud Euroopa Kohtu praktika). 3-3-1-88-15 p32 Ilmselge, et kavandataval tuulikupargil on oluline mõju kõrvalasuvatele Natura aladele. KeHJS §45 "Keskkonnamõju strateegilise hindamise erisused Natura 2000 võrgustiku alal" (2) Strateegilise planeerimisdokumendi võib kehtestada juhul, kui seda lubab Natura 2000 võrgustiku ala kaitsekord ning strateegilise planeerimisdokumendi kehtestaja on veendunud, et kavandatav tegevus ei mõjuta ebasoodsalt selle Natura 2000 võrgustiku ala terviklikkust ega kaitse eesmärki. Üks Natura ala, mis asub vahetult DP tuulikupargi kõrval on Kastna raba hoiuala. Raba on teadupärast looduslikult madalam koht, kus talvel õhk ei liigu ning on ümbritsevatest kõrgematest kohtadest isegi kuni 5 kraadi külmem (talvel, suuremate külmadega). Seda vahet olen isegi mõõtnud autoga ümbruskonnas sõites. Kui tuugenid hakkavad tekitama õhu liikumist, soojeneb raba ning see kindlasti mõjutab taimestikku ning veerežiimi. Praegu võib uuringute põhjal väita, et tuuliku taga tekivad turbulentsid ja tuulekiiruse vähenemine mõjutavad otseselt maapinna temperatuuri- ja niiskuse režiimi ning looduslike gaaside kontsentratsiooni maapinna lähedal. Näiteks temperatuuri muutused võivad olla vahemikus -0,4...+3,5 °C võrreldes tavapärasega. Turbulentsid muudavad piltlikult ööd soojemaks ja päevad jahedamaks. See põhjustab maapinna mikrokliimas muutusi, mis on piisavad, et oluliselt mõjutada taime ja mulla süsinikuringlust, mõjutades sh ökosüsteemi, maastiku kasvuhoonegaaside heitkoguseid ja mulla süsinikuvaru. See omakorda tähendab otsest mõju loomade ja taimede elukeskkonnale ning elurikkusele. (A.Rosin. Postimees 27.03.2021.a.)	hinnatava teemavaldkonnana tuulepargi rajamisega kaasnevad võimalikud mikrokliimaatilised mõjud. Mikrokliimaatilistest mõjudest antakse KSH aruandes ülevaade teaduskirjanduse alusel. KSH käigus ei viida läbi mikrokliimaatilise muutuse arvustusliku modelleerimist. Teadaolevalt puudub selliseks modelleerimiseks tunnustatud meetodika. Üksikutes teadusprojektides on püütud mikrokliimaatilist efekti modelleerida, kuid tegu on uurimisjärgus oleva valdkonnaga. Selgitame, et KSH puhul ei ole tegu teadusuuringuga, vaid hindamises kasutatakse vastavas mõjuvaldkonnas tunnustatud hindamisemetoodikaid. Selgitame, et KSH käigus viiakse läbi Natura hindamine Kastna-Rapla loodusala kaitse-eesmärkide suhtes. Natura hindamise kontekstis on antud juhul (arvestades tegevust ja loodusala kaitse-eesmärke) eeskätt oluline vee režiimi säilitamise tagamine arvestades, et loodusala äärealad on juba praegu kuivendussüsteemide poolt mõjutatud

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
4. DP KSH raames tuleb uurida lisaks põhjalikult tuulikupargi ehitamise-käitlemise-likvideerimise mõju pinna- ja põhjaveele (ning sealtkaudu ka mõju Kastna rabale). Esmalt viia läbi välitööd ning välja selgitada ning dokumenteerida kogu Kastna raba mõjuala tänane veerežiim, arvestades nii kraave-ojasid kui ka maaparandussüsteeme. DP ala ning Kastna raba vahele jääb osaliselt kitsas maakoridor. Lisada täiendav maa-ala KSH lähteülesandesse. Ette näha ning DP-s arendajatele esitatud tingimustes arvestada kõikide võimalike avariilukordade mõju keskkonnale. KSH piires välja selgitada ning anda hinnang projektipõhise ehitusega vääramatult kaasneva, kuid määratlemata inimtegevuse võimalikust mõjust veerežiimile ning keskkonnale tervikuna. Põhjendus: DP ala ühendab Kastna rabaga arvukalt kraave-ojasid, DP ala läbib praktiliselt keskelt Kädva oja. Koos moodustavad nad ühtse põhjavee piirkonna, mis ÜP klassifikatsiooni järgi on "nõrgalt kaitstud ala" ja "kaitsmata ala" (ÜP p 5.2.3. skeem 13). Puuduvad täpsed andmed DP ala ning seda Kastna rabaga ühendavate ojade ja kraavide tegeliku olukorra kohta. Olemasolevad kaardid ei peegelda tegelikkust nii inimtegevuse kui ka looduslike muutuste tõttu (näiteks kuivenduskraavide võsastumine). Ka ei ole uuritud antud piirkonda rajatud ulatuslike maaparandussüsteemide tänast tehnilist seisukorda. Omamata täpset pilti Kastna raba mõjutava ala veerežiimi hetkeolukorrast, ei ole mitte kuidagi võimalik KSH käigus ette näha ka piisavalt abinõusid, vältimaks tuulikupargiga seonduva planeeritava suuremahulise ehituse ning sellega otseselt seotud projektivälise inimtegevuse reaalselt mõju keskkonnale. DP 3.4.2. Mõju pinna- ja põhjaveele esitatud kavandatavast eksperthinnangust andmebaasi puudumise tõttu kindlasti ei piisa, mistõttu on vältimatult vajalik välitööde läbiviimine. Ka Keskkonnaamet on seisukohal, et potentsiaalsesse ohtu veerežiimile tuleb tõsiselt suhtuda. Kastna hoiuala kuulub Kastna-Rapla loodusalana Natura 2000 alade võrgustikku. Antud loodusala kaitse-eesmärkideks on erinevad märgala-elupaigatüübid, kuid mitte häiringutele tundlikud elustiku liigid. Märgalade puhul on oluline hinnata ehitustegevuse võimalikku mõju alade veerežiimile. Seega Kastna hoiuala lähedusse tuulepargi kavandamisel peab nägema ette meetmed, mis selle ohu minimeerivad./ KKA 15.07.2021 nr 6-5/21/140613/ Ainuüksi fakt, et keskmise tuugeni ehituseks kulub 2 400 tonni raudbetooni, annab ettekujutuse koormusest-ohudest, mis saab põhjaveele ning veerežiimile tervikuna osaks. Kaitsmata ja nõrgalt kaitstud põhjaveega aladel tuleb rakendada täiendavaid abinõusid pinna- ja põhjavee reostuse vältimiseks. Selleks tuleb detailplaneeringutes ning ehitusprojektides ette näha vastavad meetmed. (ÜP p 5.2 .3.)	Selgitame, et üldplaneeringus on tuulepargi asukohavaliku ala määratud säilitades Kastna raba ja tuulepargi ala vahele 600 m puhverala vältimaks maksimaalselt juba asukohavalikuga ebasoodsat mõju rabale. KSH käsitleb kogu detailplaneeringuala (mis on lähtuvalt maaüksuste piiridest määratud rabani), kuid arvestab, et tuulikuid ei ole võimalik kavandada ühelgi juhul lähemale kui 600 m Kastna-Rapla loodusala piirist. KSH programmis on ette nähtud KSH aruandes mõju hindamist pinna- ja põhjaveele. Kogu Kastna raba veerežiimi dokumenteerimist KSH koostamisel ette ei nähta. Puudub võimalus, et tuulepargi rajamine saaks mõjutada Kastna raba veerežiimi osades, kus planeeringuala raba alaga ei külgne. Kastna-Rapla loodusala kaitsekorralduskava¹ näeb kogu loodusala hõlmava loodusliku veerežiimi taastamise ekspertiisi koostamise ette 2025 aastaks. Tegu on kaitsekorralduslikult vajaliku tegevusega, millel otsene seos planeeringuga puudub
5. DP lähteseisukohtadesse nõuda arendajatelt kavandavate tuugenite täpseid tehnilisi parameetreid ning asukohti, mis on KSH programmi aluseks. Määrata kõikidele tehnilistele näitajatele tolerantsiväljad. Juhul, kui arendaja soovib mingeid tuugenite tehnilisi parameetreid muuta üle etteantud tolerantsi DP käigus, tuleb läbi viia uus KSH, lähtudes uutest algandmetest.	Selgitame, et alale rajatavate tuulikute lubatavad parameetrid selguvad planeeringu koostamise käigus. Planeering hakkab määrama tuulikute olulisi tehnilisi

¹ KINNITATUD Keskkonnaameti 28.12.2023 korraldusega nr 1-3/23/702

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
Põhjendus: ÜP p 5.2.2.2 Tuuleenergia. 11) Kõnnumaa-Väätsa Natura IBA linnuala ja tuulepargi vaheline puhverala peab olema vähemalt 900 meetrit, et linnualale ei kaasneks tuulegeneraatoritest tulenevate häiringute ebasoodsaid mõjusid; Selge, et 30m kõrguse väikese tuugeni ja 250-meetrise tuugeni häiringud ei ole võrdsed. Ei linnualale ega ka keskkonnale tervikuna. Riigikohtu lahend 3-16-1472 § 8. Keskkonnamõju strateegilise hindamise raames ei tohi jätta mõju vajaliku täpsusega hindamata ja hindamise ülesanded täitmata põhjusel, et kindlalt ei ole teada arendustegevuse parameetrid. Omakorda mõjude hindamise täpsusastmega vastavuses tuleb teostada vajalikud uuringud. Planeerimisseaduses on toodud teabe piisavuse põhimõtte - Planeerimisalase tegevuse korraldaja peab planeerimisel arvesse võtma asjakohaseid ruumilist arengut mõjutavaid strateegiaid, riskianalüüse, kehtivaid planeeringuid, arengukavasid ning teisi ruumilist arengut mõjutavaid dokumente ja muud asjakohast teavet (PlanS § 11 lg 1). Põhimõtte seostub kõikide planeerimistasanditega. Põhimõtet tuleb vaadata koosmõjus haldusemenetluse seadusest tuleneva haldusorgani kohustusega uurida välja asjas olulise tähendusega asjaolud (HMS § 6). /Rahandusministeeriumi seisukoht 08.07.2021 nr 14-1/4993-3/ Suheldes Keskkonnametiga 3 aastat tagasi tuugenite ja Natura teemadel, oli KKA seisukoht: Mis puudutab laiemalt tuuleparkide planeerimist, siis maismaale tuuleparkide kavandamisel on ka Keskkonnaameti hinnangul kõige enam eelistatud juba varasemas inimkasutuses olnud alad ning ei pooldata tuuleparkide arendamist suurtes loodusmaastikes ning Natura 2000 alade või Eesti siseriikliku kaitse all olevate alade vahetus läheduses. / Keskkonnaameti seisukoht 15.07.2021nr 6-5/21/14061-3/ See tähendab, et tuleb - kas koostada selline planeeringulahendus, mille puhul saab esineda veendumus, et mingi tehnilise lahendusega (ei pea olema tingimata võimalik rajada kõige kaasaegsemat ning suuremõõtmelisemat) tuulepargi rajamine on Natura alade kaitse-eesmärke kahjustamata võimalik või - kui seda veendumust ei ole, tuleb viia läbi piisava põhjalikkusega Naturaasjakohane hindamine, mis selle veendumuse loob. Asjakohase hindamise tulemusel võib planeeringulahendus vajada muutmist. / Keskkonnaameti seisukoht 15.07.2021nr 6-5/21/14061-3/	parameetreid (kõrgus, lubatud müratase). Võimalikud tehnilised parameetrid kujunevad aga planeeringu koostamise ja KSH läbiviimise käigus arvestades esinevaid mõjusid nii inim- kui ka looduskeskkonnale. Samuti sõltuvad parameetrid kokkulepetest lähiala elamute omanikega kuna kehtiv üldplaneering seob tuuliku lubatavad mõõtmelised kaugusega elamutest
6. Erinevate raiete/muu inimtegevuse tulemusena on oluliselt muutunud ka Kädva-Paluküla väärtuslik maastikuala, mistõttu on vajalik kõigepealt läbi viia välitööd ning kaardistada tegelik olukord. Kaasata muinsuskaitse spetsialist. Lähtudes ÜP 4.3. Väärtuslikud maastikud p 11, koostada peale välitööde läbiviimist antud piirkonna jaoks hoolduskava ning liita see DP ja KSH lähteülesandesse.	Kädva-Paluküla väärtuslik maastik on maakondliku tähtsusega, osaliselt kohaliku tähtsusega maastik, mis ulatub detailplaneeringuala loodenurka. KSH

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
Täpsustada vaatekoridoride võimalikke asukohti DP alal, lähtudes maastiku tegelikust seisukorrast. Otsus liita DP ja KSH lähteülesandesse. Kuna DP tuulepargi ala avaldab mõju ka Kehtna valla alla kuuluvale Kädva-Paluküla väärtusliku maastiku alale (samuti kuulub ka Kastna raba suures osas Kehtna valla territooriumile), kaasata Kehtna VV täielikult DP ja KSH lähteülesande koostamisse. Vältimaks naabervaldade planeeringute ning maastikuhoolduskavade konfliktseid lahendusi, võrrelda Kehtna valla olemasolevaid, Paluküla-Kastna piirkonda puudutavaid, dokumente enne Kädva-Sonni tuulepargi DP ja KSH lähteülesande kinnitamist. Võrdlustulemused vormistada kirjalikult ning lisada eraldi osana Kädva-Sonni DP ja KSH lähteülesandesse. Põhjendus: ÜP 4.3. Väärtuslikud maastikud. 9) tuulegeneraatori ja päikesepargi rajamisel väärtuslikule maastikule tuleb eelnevalt hinnata nende mõju väärtuslikule maastikule. Maastikuanalüüs peab sisaldama visualiseeringuid ning analüüsima kas maastiku väärtused säilivad; maastikuanalüüs tuleb koostada enne projekteerimistingimuste taotluse esitamist või peale projekteerimistingimuste väljastamist, kuid siis tuleb analüüs kooskõlastada kohaliku omavalitsusega. Detailplaneeringu koostamise kohustuse korral koostatakse maastikuanalüüs koos detailplaneeringuga; -visualiseeringute koostamisel on soovitatav aluseks võtta 2020. aastal koostatud „Meretuuleparkide arendamise edendamiseks visuaalse mõju hindamise metoodiliste soovitude juhendmaterjal“ või samaväärne metoodika; 10) tuulegeneraatoreid, päikesepaneele ja päikeseparke ei tohi kavandada vaatekoridoridesse; 11) igale väärtuslikule maastikule väljaspool kaitseala on soovitatav koostada maastikuhoolduskava. Hoolduskavad on aluseks väärtuslike maastike säilimisele ja taastamisele. Nende põhjal kavandatakse hoolduseks vajalikke meetmeid, samuti on need aluseks arendus- ja majandustegevuse korraldamisel väärtuslikel maastikel; -täpsustada väärtuslike maastike piirid hoolduskavade koostamisel. DP tuulepargi ala osaliselt kattub väärtusliku maastiku alaga Kädva-Paluküla tee ääres. Väärtuslike maastike/vaatekoridoride hindmine viidi DP alal läbi üle 20 aasta tagasi, mistõttu ei saa lugeda ka ÜP-s sisalduvaid andmeid piisavateks käesoleva KSH lähteülesande koostamiseks, vaid tuleb eelnevalt välitöödega kaardistada tegelik olukord. Väärtuslikule maastikualale jäävad esimese EV ajal rajatud asundusküla jäänused, mis tuulepargi arendustegevuse käigus saavad suure tõenäosusega pöördumatult kahjustada. Muinsuskaitse poolt ei ole piirkonda varem uuritud. Määramaks, kas asundusküla osaline säilitamine ning hilisem eksponeerimine võiks osutada oluliseks, tuleks välitöödesse kindlasti kaasata ka muinsuskaitse spetsialist.	programm näeb ette mõju hindamist väärtuslikule maastikule vastavalt ÜP tingimustele. Väärtusliku maastiku hoolduskava koostamine on soovituslik tegevus ja ei ole detailplaneeringu koostamisega seotud tegevus – detailplaneeringu raames hoolduskava ei koostata. Ajaloolise asundusküla alale jääb esialgse lahenduse alusel kaks tuulikut. Vähetõenäoline on, et ligikaudu saja-aastases endises asunduskülas on väärtusi, mida eksponeerida – muinsuskaitseliste väärtuste olemasolul oleks Muinsuskaitseamet selle juba kaitse alla võtnud
7. DP ja KSH lähteülesandes määrata üheselt, millised on avalikud teed ning esitada arendajatele nõuded teede säilitamise ja korrashoiu kohta. Tuugenite esialgsel asendiplaanil DP alal arvestada avalikest teedest tulenevate piirangutega.	DP ja KSH lähteseisukohtadesse lisati joonis käesoleval ajal avalikuks kasutuseks määratud teede paiknemise infoga, sh kajastati üks

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
Põhjendus: ÜP 5.1.5. Avalike teede kasutamine. Avalikult kasutatav tee on riigitee, kohalik tee ja avalikuks kasutamiseks määratud eratee. Avalikult kasutatavat teed võib kasutada igaüks õigusaktides sätestatud piiranguid järgides. Eratee omanikuga sõlmitakse asjaõigusleping eratee avalikuks kasutamiseks määramise kohta või seatakse sundvaldus. Tuulegeneraatorite kavandamisel tuleb arvestada, et tuulegeneraatorid ei tohi avalikult kasutatavatele teedele (sõltumata nende funktsioonist, liigist, klassist ja lubatud sõidukiirusest) paikneda lähemal kui $1,5 \times (H+D)$ (sealjuures H = tuuliku masti kõrgus ja D = rootori ehk tiiviku diameeter). Väikese kasutusega (alla 100 auto/ööpäevas) kohalike teede puhul võib põhjendatud juhtudel riskianalüüsile tuginedes ja teeomaniku nõusolekul lubada planeeringus elektrituulikuid teele lähemale, kuid üldjuhul mitte lähemale kui tuuliku kogukõrgus ($H+0,5D$). Tulenevalt riskianalüüsist ja kohaliku omavalitsuse kaalutusotsusest on võimalik tuulegeneraatorite rajamine lähemale kui tuuliku kogukõrgus; Lähtudes teede olemasolust erinevates kaardirakendustes, tuleks lugeda avalikeks teedeks Pärniku-Kädva(Asunduse) tee, ning Pärniku-Lungu tee.	võimalik üldplaneeringu kohaselt nõutav puhverala ulatus kui tegu oleks 250 m tipukõrgusega tuulikute. Selgitame, et ala läbiv Lungu-Kädva tee on teeregistri alusel lõiguti määratud avalikku kasutusse. Tegu on väikese kasutusega (alla 100 auto/ööp) teega. Planeeringu koostamise käigus selgitatakse, kas tee jääb ka tulevikus avalikku kasutusse või mitte. Sellest sõltub ka tuulikute kaugusnõue teest. Võrreldes üldplaneeringu kehtestamise ajaga, mil puudus tee projekteerimise normides elektrituuliku vähim kaugus teekatte servast, kehtib alates 25.11.2023 kliimaministri määrus Tee projekteerimise normid, milles on määratud elektrituuliku vähimaks kauguseks $L=H+0,5D$. Detailplaneeringu koostamisel lähtutakse nimetatud määrusest. Võimalik teede avalikust kasutusest väljaarvamine selgitatakse detailplaneeringu koostamise käigus. Juurdepääsu ja liikluskorralduse põhimõtete määramine on osa detailplaneeringus lahendatavatest küsimustest
Kokkuvõtteks: Parafraseerides ning omavoliliselt laiendades riigikohtu otsust: Riigikohtu lahend 3-3-1-88-15 toob välja elaniku õigusi ja loodust võib rikkuda juba planeering, mitte alles hilisem tegevus selle elluviimisel ning on ebamõistlik elektrituulik esmalt valmis ehitada ning asuda alles pärast seda tegelema keskkonnaküsimuste lahendamisega.	Teadmiseks võetud
11. Regionaal- ja Põllumajandusamet 26.09.2024 nr 14-3/3697-1	
1. Juhime tähelepanu, et PlanS § 11 lõikes 1 sisaldub teabe piisavuse põhimõte, mille kohaselt peab planeerimisalase tegevuse korraldaja planeerimisel arvesse võtma asjakohaseid ruumilist arengut mõjutavaid strateegiaid, riskianalüüse, kehtivaid planeeringuid, arengukavasid ning teisi ruumilist arengut mõjutavaid dokumente ja muud asjakohast teavet.	Detailplaneeringu koostamisel lähtutakse kehtivast üldplaneeringust. Kehtiv Türi valla üldplaneering on koostatud viidatud maakonnaplaneeringu alusel, ministeeriumi poolt heaks kiidetud üldplaneeringu

Esitatud arvamus	Seisukoht
Dokumendist ei nähtu, et planeeringu koostamisel võetakse arvesse Järva maakonnaplaneeringut 2030+, mis on kehtestatud Järva maavanema 12.12.2017 korraldusega nr 1-1/17/329. Märkime, et Järva maakonnaplaneering 2030+ on kehtiv strateegiline dokument, millega tuleb planeeringu koostamisel arvestada. See tähendab, et kõiki ka selles sätestatud tingimusi tuleb planeeringu koostamisel arvesse võtta.	koostamisel on arvestatud maakonnaplaneeringu rohevõrgustiku tingimusi ja seatud tingimused edasiste detailplaneeringute koostamiseks
2. Dokumendi joonisel 1 on toodud esialgne tuulikute paigutuslahendus, mis võib oluliselt muutuda lähtudes planeeringu koostamisel läbiviidavatest uuringutest ja tuvastatavatest kitsendustest. Alale soovitakse kavandada maksimaalselt 23 tuulikut. Juhime tähelepanu Türi valla üldplaneeringu peatükis 5.2.2.2. „Tuuleenergia“ on sätestatud tingimus, et alates kahest suurest tuulegeneraatorist koosnev tuulikupark on lubatud püstitada ainult üldplaneeringus või eriplaneeringus kavandatud tuulikupargialale. Vastavalt Vabariigi Valitsuse 26. juuni 2003 määruses nr 184 „Võrgueeskiri“ toodud tuulepargi määratlusele on tuulepark mitmest elektrituulikust ning elektrituulikuid omavahel ja neid liitumispunktiga ühendavatest seadmetest, ehitistest ning rajatistest koosnev elektrijaam. Selgitame, et Majandus- ja kommunikatsiooniministri 24.12.2002 määruse nr 69 „Ehitise tehniliste andmete loetelu“ § 17 lg 1 kohaselt on ehitise ehitusealune pind ehitise horisontaalprojektsiooni pind, mille hulka arvatakse ka ehitise väljaulatuvad osad ning sammastel olev ehitise osa (PlanS seletuskirjas on samuti ehitusealuse pinna mõistet kõnealuse määruse kaudu seletatud, sh kirjeldatud selle seoseid loamenetlusega). Kuna krunt on seotud ehitusõigusega ja arvestades, et ka tuuliku labad on osa ehitisest, siis peaks tuuliku labade alune pind (ehitise olemuslikud osad) jääma krundi hoonestusala piiridesse. Selgitame täiendavalt, et kuivõrd hoonestusala saab määrata vaid detailplaneeringu alale, peab eeltoodu põhjal paiknema tuulik tervikuna, sh rootori labade projektsioon hoonestusala sees ehk detailplaneeringu alal. Palume eeltooduga detailplaneeringu lahenduse koostamisel arvestada.	Selgitame, et joonisel väljatoodud väga esialgne tuulikute paigutuslahendus on illustratiivne andmaks ülevaadet maksimaalsest tuulikute arvust alal. Omavalitus ja planeeringu konsultant on teadlikud, et tuulikute labad peavad mahtuma ORME asukohavaliku alale
3. Dokumendi peatükis 1.4 „Detailplaneeringuga lahendatavad ülesanded“ on alapunkti „Rohevõrgustiku toimimine, rohealad ja loodusmaastikud“ juures märgitud detailplaneeringuga lahendatavaks ülesandeks muuhulgas rohevõrgustiku toimimist tagavate tingimuste täpsustamine. Märkime, et rohevõrgustiku toimimist tagavad tingimused on esialgselt määratud Järva maakonnaplaneeringuga 2030+ ning neid on täpsustatud Türi valla üldplaneeringuga, kuivõrd maakonnaplaneering on aluseks üldplaneeringu koostamisele. Planeeringuala paikneb osaliselt maakonnatasandi rohevõrgustiku alal. Nii maakonnaplaneering kui üldplaneering on kehtivad strateegilised dokumendid, millega tuleb detailplaneeringute koostamisel arvestada. Selgitame, et kuivõrd Eesti planeerimissüsteem on hierarhiline, siis liigilt detailsema planeeringu koostamisel tuleb järgida liigilt üldisemas kehtestatud planeeringus sätestatud, et tagada planeeringute kooskõla ja ruumilise arengu järjepidevus. Teisest küljest on liigilt detailsema planeeringu koostamisel võimalik teha põhjendatud ettepanek liigilt üldisema kehtestatud planeeringu muutmiseks, et tagada operatiivne reageerimine muutuvatele vajadustele. Detailsema planeeringuga saab aga esitada ainult üldistusastmelt	Lähteseisukohtade sõnastust korrigeeriti (rohevõrgustiku tingimuste täpsustamise osa eemaldati)

Esitatud arvamus	Seisukoht
järgmise planeeringu muutmise ettepanekut, st näiteks detailplaneeringuga saab teha üldplaneeringu muutmise ettepaneku, kuid ei saa teha ettepanekut maakonnaplaneeringu muutmiseks. Kuivõrd rohevõrgustiku toimivust tagavad tingimused on esialgselt määratud maakonnaplaneeringus, siis ei ole võimalik neid detailplaneeringu tasandil täpsustada. Märgime veel, et PlanS § 12 lõike 2 kohaselt tuleb asustuse planeerimisel tasakaalustatult käsitleda ehitatud keskkonda ja rohealasid, arvestades olemasolevat keskkonda ning asukohast tulenevaid asjaolusid. Sama paragrahvilõike 3 kohaselt tuleb planeerimisel võimaluse korral eelistada keskkonnasäästlikke lahendusi. Seega on kehtivas maakonnaplaneeringus ja üldplaneeringus määratud tingimused rohevõrgustiku toimimise tagamiseks detailplaneeringute koostamisel kohustuslikud järgida ning detailplaneeringuga neid tingimusi täpsustada ei saa. Palume eeltoodut arvesse võtta ning dokumenti vastavalt korrigeerida.	
4. Dokumendi peatükis 1.5.1 „Tuulikud ja nende paigutus“ on toodud, et Arvestama peab, et esialgne tuulikute paigutuslahendus on koostatud viisil, mille korral tuulikute ja elamute minimaalseks vahemaaks on 1000 m. Arvestades Türi valla üldplaneeringu kohaseid tuulikute rajamistingimusi (vt ptk 1.6.4) on võimalik elamutest 1000 m kaugusele rajada tuulikuid elamu omaniku nõusolekul või juhul kui tuuliku torni kõrgus + rootori diameeter ei ületa 200 m. Tegu on tänapäevases mõistes võrdlemisi väikeste tuulegeneraatoritega. Juhul kui soovitakse rajada tänapäevaseid suuri tuulikuid, siis peab nende kaugus elamutest olema üldplaneeringu tingimuse järgimiseks 1500–1700 m. Juhime tähelepanu, et atmosfääriõhu kaitse seaduse § 55 lõike 2 kohaselt on välisõhus leviv müra inimtegevusest põhjustatud ning välisõhus leviv soovimatu või kahjulik heli, mille tekitavad paiksed või liikuvad allikad. Selgitame, et keskkonnaseadustiku üldosa seaduse (KeÜS) § 1 lõike 1 kohaselt on seaduse üks eesmärkidest keskkonnahäiringute vähendamine võimalikult suures ulatuses, et kaitsta keskkonda, inimese tervist, heaolu ja vara ning kultuuripärandit. Sama seaduse § 3 lõike 1 kohaselt on keskkonnahäiring inimtegevusega kaasnev vahetu või kaudne ebasoodne mõju keskkonnale, sealhulgas keskkonna kaudu toimiv mõju inimese tervisele, heaolule või varale või kultuuripärandile. Keskkonnahäiring on ka selline ebasoodne mõju keskkonnale, mis ei ületa arvulist normi või mis on arvulise normiga reguleerimata. Sama seaduse § 10 kohaselt tuleb olulist keskkonnahäiringut taluda, kui tegevus on vajalik ülekaaluka huvi tõttu kui puudub mõistlik alternatiiv. PlanS-is sätestatud elukeskkonna parendamise põhimõtte kohaselt tuleb planeeringuga luua eeldused kasutajasõbraliku ning turvalise elukeskkonna ja kogukondlikke väärtusi kandva ruumilise struktuuri olemasoluks ja säilitamiseks ning esteetilise miljöö arenguks, säilitades olemasolevaid väärtusi. Võttes arvesse KeÜS-is sätestatud ja elukeskkonna parendamise põhimõtet ja kuivõrd kavandatavate tuulikute täpne arv ja asukoht määratakse detailplaneeringu koostamise käigus, siis palume kaaluda nende asukohtade valikut üldplaneeringus määratud ala piires selliselt, et üldplaneeringus sätestatud üldiste tingimustega elamust	Teadmiseks võetud

Türi vallas Kädva ja Sonni külade tuulepargi detailplaneeringu lähteseisukohtade ja keskkonnamõju strateegilise hindamise programm.

<i>Esitatud arvamus</i>	<i>Seisukoht</i>
kauguse osas arvestatakse siiski seal, kus see oleks võimalik. Igal juhul on oluline tagada, et tuulepargi mõjud ei ületa kehtestatud normatiive.	
5. Dokumendi peatükis 4 „Osalistes, huvitatud isikud ja ekspertgrupp“ toodud tabelis 4 „Kaasatavad osapooled ning koostöö tegijad (nimekirja täiendatakse jooksvalt)“ on märgitud Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumi kaasamise põhjendust järgmist: Põllumajanduspoliitika kujundaja. Reformimata riigimaade ja maaüksuste, mille volitatud asutus on Maa-amet, osas annab detailplaneeringule seisukoha Regionaal- ja Põllumajandusministeerium. Palume tabelit täiendada ja märkida, et Regionaal- ja Põllumajandusministeerium detailplaneeringu menetluses kaasatav isik ka tulenevalt ruumilise planeerimise valdkonnast lähtuvalt.	Vastav täpsustus lisati dokumenti
Samuti märgime, et arvestades planeerimiseaduses kaasamisel sätestatud nõudeid (§ 127), palume kohalikul omavalitsusel tagada, et detailplaneeringu koostamisse oleksid kaasatud kõik isikud, kelle õigusi võib planeering puudutada ja isikud, kes on avaldanud soovi olla eelvaliku tegemisse kaasatud. Samuti isikud ja asutused, kellel võib olla põhjendatud huvi eeldatavalt kaasneva olulise keskkonnamõju või detailplaneeringu elluviimise vastu, sealhulgas valitsusvälised keskkonnaorganisatsioonid neid ühendava organisatsiooni kaudu. Puudutatud isikuteks PlanS mõistes on isikud, kelle õiguseid võib planeering puudutada ehk isikud, kelle põhiseadusest tulenevaid õiguseid – eelkõige õigust enda omandi kasutamiseks - võib planeering riivata. Nimetatud isikuteks on näiteks planeeritava maa-ala kinnisasja või naaberkinnisasja omanik, nimetatud kinnistuid koormava piiratud asjaõiguse omanik, jt. Palume hoida Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumi ruumilise planeerimise osakonda kursis detailplaneeringu ja KSH aruande menetlusega ning teavitada kõikidest avalikest aruteludest ning esitada detailplaneering ja KSH aruanne enne vastuvõtmist arvamus avaldamiseks.	Teadmiseks võetud